Geliş Tarihi:
02.09.2022
Kabul Tarihi:
30.11.2022
Yayımlanma Tarihi:
31.12.2022

Kaynakça Gösterimi: Terzi, S., & Kıymetli Şen, İ. (2022). Gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin açıklamaların denetim ücretine etkisi: Borsa istanbul örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(45), 1389-1404. doi: 10.46928/iticusbe.1170118

GERÇEĞE UYGUN DEĞER ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN AÇIKLAMALARIN DENETİM ÜCRETİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL ÖRNEĞİ

Araştırma

Serkan Terzi
Çankırı Karatekin Üniversitesi
serkanterzi@karatekin.edu.tr
İlker Kıymetli Şen,
Sorumlu Yazar (Correspondence)
İstanbul Ticaret Üniversitesi
ilksen@ticaret.edu.tr

Serkan Terzi, Çankırı Karatekin Üniversitesinde Muhasebe Doçentidir. Hile denetimi, mali denetim, finansal raporlama, kurumsal yönetim ve finansal başarısızlık alanlarında ders vermekte ve bu alanlarda araştırmalar yayınlamaktadır.

İlker Kıymetli Şen, İstanbul Ticaret Üniversitesinde Muhasebe Profesörüdür. Uluslararası finansal raporlama standartları, konsolide finansal raporlama, ileri finansal raporlama, maliyet ve yönetim muhasebesi alanlarında ders vermekte ve bu alanlarda araştırmalar yayınlamaktadır.

GERÇEĞE UYGUN DEĞER ÖLÇÜMÜNE İLİŞKİN AÇIKLAMALARIN DENETİM ÜCRETİNE ETKİSİ: BORSA İSTANBUL ÖRNEĞİ

Serkan Terzi
serkanterzi@karatekin.edu.tr
İlker Kıymetli Şen
ilksen@ticaret.edutr

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı, gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklar ile denetim ücreti arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Bu amaçla Borsa İstanbul'da işlem gören 243 şirket üzerinde araştırma yapılmıştır.

Yaklaşım: Çalışmada çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmanın sonucunda, seviye 2 ve 3 girdileriyle ölçülen varlıklar ile denetim ücreti arasında anlamlı ve negatif ilişki tespit edilmiştir. Bunun yanında şirket büyüklüğü, yapısal risk ve dört büyük denetim firması ile denetim ücreti arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Özgünlük: Literatürde yapılan çalışmalar içinde gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin açıklamalar ile denetim ücreti arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik çalışmalar bulunmaktadır ancak Türkiye'de buna yönelik bir ampirik çalışma bulunmamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Gerçeğe Uygun Değer, Denetim Ücreti, Borsa İstanbul

JEL Sınıflandırması: M41

THE IMPACT OF DISCLOSURES OF FAIR VALUE MEASUREMENT ON AUDIT FEES: EVIDENCE FROM BORSA ISTANBUL

Abstract

Purpose: The purpose of this study is to investigate the relationship between assets measured at fair value and audit fees. For this purpose, this study was conducted on 243 companies traded in Borsa Istanbul.

Approach: Multiple regression analysis was used in the study.

Findings: As a result of the study, a significant and negative relationship was determined between the assets measured with level 2 and 3 inputs and audit fees. In addition, a significant and positive relationship was determined between company size, structural risk, big four audit firms and audit fees.

Originality: Among the studies in the literature, there are empirical studies examining the relationship between the fair value measurement explanations and the audit fee, but there is no empirical study on this in Turkey.

Keywords: Fair Value, Audit Fee, Borsa Istanbul

JEL Classification: M41

GİRİŞ

Denetim ücreti, denetim faaliyetini yürüten denetçiye ödenen hizmet bedelidir. Diğer bir ifadeyle sunulan denetim hizmetinin fiyatlandırılmasıdır (Liu, 2017: 52). Ekonomik teori açısından denetim ücreti, denetim maliyetlerini de içermektedir. Denetim ücretinin belirlenmesinde önemli bir unsur olan maliyet etkenleri, operasyonlardaki ve müşterilerin varlık ve yükümlülükleriyle ilgili farklılıkları yansıtmakta olup, faaliyette bulunulan sektörlere göre de değişkenlik göstermektedir (Ettredge vd. 2014: 34). Bu açıdan denetim ücreti, denetim hizmeti verilen şirketle denetçi arasındaki ekonomik bağlantıyı temsil etmekte ve denetim faaliyeti başlamadan önce şirketle denetçi arasında karşılıklı anlaşma usulüyle belirlenmektedir (Türel vd., 2022: 46).

Simunic (1980) tarafından yapılan çalışmada denetim ücreti, denetim çalışmalarını ve gelecekteki olası riskleri (örneğin yaptırımlar, davalar, itibar kaybı, finansal maliyetler) karşılamak için risk priminin bir fonksiyonu olarak açıklanmaktadır. Erickson vd. (2016) ve Simunic (1980) tarafından yapılan çalışmalarda, denetçilerin denetim çabalarının/çalışma performanslarının artması ve denetim riskinin yüksek olması durumunda denetim ücretiyle ilgili pazarlık yapılarak telafi yoluna gidildiği ifade edilmiştir.

Gerçeğe uygun değer açıklamaları ve ölçümüyle ilgili çalışmalarda şirket yönetiminin takdir yetkisinin olması nedeniyle de denetçinin riski artmaktadır. Bu riskin makul seviyeye çekilebilmesi için denetçi, denetim kapsamını zaman ve prosedür bazında artırma yoluna gitmektedir (Chen vd. 2019: 4). Ayrıca gerçeğe uygun değer ölçümünün karmaşık tahminler içermesi, şirket yönetiminin yargısını ihtiva etmesi nedeniyle yüksek kaliteli denetim çalışması ihtiyacının ön plana çıkmasına neden olmaktadır (Alharasis vd. 2021: 70). Denetim çalışmaları üzerinde ortaya çıkan bu baskı ise denetimin fiyatlandırılmasına da etki etmektedir.

Bu çalışmada Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin finansal tabloları ve dipnotlarında varlıklarla ilgili gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin yaptıkları açıklamalar ile denetim ücreti arasındaki ilişki incelenmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar içinde gerçeğe uygun değer ölçümüne ilişkin açıklamalar ile denetim ücreti arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik çalışmalar olmakla birlikte, Türkiye'de buna yönelik bir ampirik çalışma bulunmamaktadır. Bu yönüyle bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

YASAL DÜZENLEMELER

Dünya'da yaşanan finansal krizlerin etkisiyle birlikte gerçeğe uygun değer muhasebesiyle ilgili düzenlemelerin önemi artmıştır. Nitekim finansal krizin bir nedeni olarak aktif piyasası olmayan varlıkların gerçeğe uygun değerinin ölçümü gösterilmektedir (Terzi ve Kıymetli Şen, 2010: 8). Bu nedenle çeşitli düzenleyici kuruluşlar tarafından gerçeğe uygun değerin ölçümü ve dipnot açıklamalarına yönelik çeşitli düzenlemeler yayınlamıştır. Gerçeğe uygun değer ölçümüne yönelik

ön plana çıkan iki düzenleme bulunmaktadır. Bunların ilki Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından 2011 yılında yayınlanan IFRS 13 "Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü"ne yönelik standarttır. Diğeri ise FASB tarafından 2006 yılında yayınlanan SFAS 157 "Gerçeğe Uygun Değer Ölçümleri" standardıdır. Türkiye'de IASB ile yapılan anlaşma gereğince IFRS 13 Türkçe'ye çevrilerek TFRS 13 olarak 2019 yılında yayınlamıştır.

IFRS 13'ten önce IASB tarafından finansal araçlarla ilgili gerçeğe uygun değerin ölçümüne ilişkin olarak 2005 yılında IAS 39 "Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme" standardı ile 2007 yılında IFRS 7 "Finansal Araçlar: Açıklamalar" standartları yayınlanmıştır. Bunun yanında IAS 40 "Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller" ile IAS 41 "Tarımsal Faaliyetler" standartlarında gayrimenkul ve tarımsal faaliyetlerle ilgili varlıkların gerçeğe uygun değerlerine ilişkin yapılması gereken açıklamalar yer almaktadır.

IFRS 7'de 2009 yılında yapılan geliştirmeyle birlikte şirketlerin gerçeğe uygun değer ölçümlerine yönelik dipnotlarda ayrıntılı (seviye 1, seviye 2 ve seviye 3 düzeyinde) açıklama yapma şartları getirilmiştir. Bu standart ile gerçeğe uygun değere ilişkin açıklamaların 3 seviyeli hiyerarşi dikkate alınarak yapılması zorunludur. 2013 yılının başından itibaren de IFRS 13 standardının uygulanmasına başlanmıştır. IFRS 7'ye kıyasla IFRS 13, gerçeğe uygun değer hiyerarşisine yönelik daha ayrıntılı açıklama zorunlulukları getirmiştir. Benzer şekilde SFAS 157'deki gerçeğe uygun değer hiyerarşisi ve kavramı IFRS 13 ile benzerdir (Alexeyeva ve Mejia-Likosova, 2016: 257).

Uluslararası Muhasebe Standartlarında gerçeğe uygun değer kavramı ilk olarak 1982 yılında yayınlanmış olan IAS 20 "Devlet Teşvikleri ve Yardımları" standardında yer almıştır. Günümüzde ise IFRS 13 ile gerçeğe uygun değer ölçümünde üç seviyeli bir hiyerarşi esas alınmıştır. Yapılacak olan dipnot açıklamaları da bu hiyerarşiye göre yapılmalıdır. IFRS 13'te gerçeğe uygun değer hiyerarşisi şu şekildedir (Parlakkaya ve Çetin, 2010: 79):

- Seviye 1: Piyasa fiyatı ile ölçüm (Örneğin Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin hisse fiyatları)
- Seviye 2: Piyasa fiyatlarına ulaşılamaması halinde benzer varlıkların piyasa fiyatlarının esas alınarak ölçümü (Örneğin aktif bir piyasada işlem görmeyen finansal varlıklar için emsal olacak bir endeks fiyatı)
- Seviye 3: Piyasa fiyatının gözlemlenebilir olmaması halinde değerleme yöntemleri kullanılarak ölçüm (Örneğin indirgenmiş nakit akımları yöntemi)

Gerçeğe uygun değer hiyerarşisinde Seviye 1 girdileri gözlemlenebilir nitelikte olup, Seviye 2 ve 3 girdileri doğrudan gözlemlenebilir özellikte değildir. Özellikle de seviye 3 girdileri çeşitli tahmin ve varsayımlara dayandığından sübjektifliği de beraberinde getirmektedir. Bu durum da gerçeğe uygun değerin tespitine yönelik karmaşıklığın ve risk düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır. Seviye 2 ve seviye 3 girdileri açısından en büyük risk, seviye 3 düzeyinde girdilerle yapılan gerçeğe uygun

değer tahmininde ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi ise, seviye 3 düzeyindeki girdilerin gözlemlenebilir olmaması ve çok sayıda tahmin ve varsayım içermesidir (Song vd., 2010: 1379).

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI VE HİPOTEZ GELİŞTİRME

Seviye 2 ve 3 düzeyindeki girdilere bağlı olarak yapılacak gerçeğe uygun değer tespiti, çeşitli tahmin ve varsayımlar içerdiğinden denetim açısından da daha kapsamlı prosedürlerin uygulanmasına (Bell ve Griffin, 2012: 153), bu durum da denetimin maliyetinin artmasına neden olacaktır. Diğer bir ifadeyle yüksek düzeyde belirsizlik içeren seviye 2 ve/veya seviye 3'e göre yapılacak gerçeğe uygun değer tespiti daha fazla denetim çalışması ve performansı gerektirecektir. Çünkü yüksek düzeydeki belirsizlik, denetimde hata olasılığını ve buna bağlı olarak da dava riskini artırabilecektir. Daha yüksek dava riski ise, daha yüksek denetim ücretini beraberinde getirecektir (Alexeyeva ve Mejia-Likosova, 2016: 255; Alharasis vd. 2021: 78).

Literatürdeki bazı çalışmalarda (Bell ve Griffin, 2012; Christensen vd., 2012), gerçeğe uygun değer ölçümünün denetim sürecinin karmaşıklığını önemli ölçüde etkileyeceği ileri sürülmektedir. Nitekim Cannon ve Bedard (2017) yaptıkları çalışmada gerçeğe uygun değer ölçümünün yüksek düzeyde tahmin/varsayım içermesi ve nesnellikten uzak olması nedeniyle yapısal riskin yükseldiğini ve buna bağlı olarak da gerçeğe uygun değer ölçümüne yönelik denetim endişelerinin arttığını ifade etmektedir. Ayrıca Cannon ve Bedard (2017) ve Sapkauskiene ve Orlovskij (2017) tarafından yapılan çalışmalarda gerçeğe uygun değerle ilgili takdir yetkisinin, ölçüme esas verilerin ve değerin güvenilirliğine ilişkin sorunlara neden olacağı, bu durumun da denetim hizmetinin maliyetine ve fiyatlandırılmasına etki edeceği belirtilmektedir.

Literatürde denetim ücreti ile gerçeğe uygun değer ölçümü arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar (Ettredge vd., 2014; Goncharov vd. 2014; Yao vd. 2015; Alexeyeva ve Mejia-Likosova, 2016; Hong ve Hwang, 2018; Miah, 2019; Sangchan vd. 2020; Qingyu, 2020; Alharasis vd. 2021; Alqatamin ve Ezeani, 2021; Bastos vd., 2021; Mehnaz vd., 2022) bulunmaktadır.

Ettredge vd. (2014), Amerika'da 2008-2011 döneminde borsada işlem gören bankaların verileri üzerinden gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklar ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada seviye 2 ve 3 düzeyinde girdiler kullanılarak ölçülen varlıklarla denetim ücreti arasında pozitif ilişki tespit edilirken, seviye 1 ile anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ayrıca seviye 3 düzeyindeki girdilerle ölçülen finansal varlıkların seviye 1 ve 2'yle kıyaslandığında denetim ücretiyle daha yüksek düzeyde ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıkların denetim çalışmasını ve performansını artırdığı ifade edilmiştir.

Goncharov vd. (2014), Avrupa'da 2001-2008 döneminde işlem gören gayrimenkul şirketleri üzerinde gerçeğe uygun değer ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada, ortalamanın üzerinde gerçeğe uygun değerle ölçülen

varlıklara sahip şirketler için denetim ücretinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun denetim çalışması ve risk düzeyi ile ilgili olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında seviye 2 ve 3 düzeyinde ölçülen gerçeğe uygun değerlerde karmaşıklık ve risk düzeyine bağlı olarak denetim ücretinde de bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Yao vd. (2015), Avusturalya'da 2001-2008 döneminde işlem gören şirketler üzerinde yeniden değerlenmiş duran varlıklar ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada finansal olmayan varlıkların (maddi duran varlıklar, yatırım amaçlı gayrimenkuller ve maddi olmayan duran varlıklar) gerçeğe uygun değerleriyle ölçülmesi durumunda denetim ücretinde önemli bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Alexeyeva ve Mejia-Likosova (2016), Avrupa ülkelerinde 2008-2013 döneminde işlem gören bankalar üzerinde gerçeğe uygun değer ölçümü ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada yüksek belirsizliğe sahip gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıkların denetim ücretiyle pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca karmaşık tahminlerin daha fazla denetim çabasına neden olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte yapılan çalışmada, seviye 3 düzeyinde girdiler kullanılarak ölçülen gerçeğe uygun değer ile denetim ücreti arasında pozitif ilişki tespit edilirken, seviye 1 ve 2 düzeyinde girdilerle ölçülen gerçeğe uygun değer ile denetim ücreti arasında ilişki tespit edilmemiştir. Ancak seviye 2 ve 3'e göre yapılan toplam gerçeğe uygun değer ile denetim ücreti arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Hong ve Hwang (2018), Amerika'da 2009-2010 döneminde borsada işlem gören şirketlerin verileri üzerinden emeklilik varlıklarının gerçeğe uygun değerleri ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada seviye 1, 2 ve 3 düzeyinde girdiler kullanılarak ölçülen emeklilik plan varlıkları ile denetim ücreti arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Bunlar içinde seviye 3 girdileri ile denetim ücreti arasında daha yüksek düzeyde ilişki bulunmuştur.

Miah (2019), Amerika'da 2004-2011 döneminde gerçeğe uygun değerin ölçümünden kaynaklanan karmaşıklığın denetim ücreti üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışma denetçilerin, gerçeğe uygun değer ölçümü nedeniyle daha yüksek düzeyde riske ve karmaşıklığa maruz kalan şirketler için daha yüksek denetim ücreti talep ettiğini ortaya koymaktadır.

Sangchan vd. (2020), Avustralya'da 2007-2015 döneminde gayrimenkul şirketleri üzerinde denetim ücreti ile gerçeğe uygun değer açıklamaları ve yatırım amaçlı gayrimenkullerin gerçeğe uygun değerindeki değişiklikler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada denetim ücreti ile gerçeğe uygun değer açıklamaları arasında pozitif

bir ilişki bulunurken, yatırım amaçlı gayrimenkullerin gerçeğe uygun değerindeki değişiklikler arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Qingyu (2020), Çin'de 2007-2016 döneminde gerçeğe uygun değerle ölçülen varlık ve yükümlülüklerin denetim ücreti ile ilişkisini incelemiştir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada gerçeğe uygun değerle ölçülen varlık ve yükümlülüklerin denetim ücreti ile önemli ölçüde pozitif ilişkisinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca denetim ücreti ile seviye 2 veya 3 girdileri aracılığıyla elde edilen gerçeğe uygun değer arasındaki pozitif ilişkinin, seviye 1'e göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Alharasis vd. (2021), Ürdün'de 2005-2018 döneminde, gerçeğe uygun değer muhasebesinin yürürlüğe girmesiyle birlikte, şirketlerin finansal tablo dipnotlarında yer alan finansal açıklamalar için güvence sağlayan denetçiler tarafından alınan denetim ücreti ile olan ilişkiyi ve sektörel farklılıkları incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada finans sektörü ve finans dışı sektörde gerçeğe uygun değer muhasebesi uygulaması ile denetim ücreti arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca seviye 3 girdileriyle yapılan ölçüm ile denetim ücreti arasında ilişki tespit edilmemiştir.

Alqatamin ve Ezeani (2021), Amman'da 2005-2018 döneminde borsada işlem gören şirketler üzerinde gerçeğe uygun değer tahmini ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada denetim ücreti ile gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklar arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Buna bağlı olarak denetçilerin karmaşık tahminler için daha fazla çaba sarf ettiğinden denetim ücretinin de arttığı ifade edilmiştir. Ayrıca seviye 3 girdileriyle ölçülen gerçeğe uygun değerlerin seviye 1 ve 2'yle kıyaslandığında denetim ücretiyle daha yüksek ilişki içinde olduğu belirlenmiştir.

Bastos vd. (2021), Brezilya'da 2010-2016 döneminde IFRS 13'ün uygulanmasından önceki ve sonraki dönemler için gerçeğe uygun değerle yapılan ölçüm ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada gerçeğe uygun değer ölçümünde kullanılan tahmin/varsayımlardan dolayı ortaya çıkan risk ve karmaşıklığın denetçi için daha fazla çaba kullanılmasına neden olduğu ve buna bağlı olarak da denetçi tarafından ortaya çıkan bu risk için ilave bir risk priminin talep edilmesine neden olduğu tespit edilmiştir. IFRS 13'ün uygulanmasının denetim ücreti üzerinde etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Mehnaz vd. (2022), Avustralya'da 2018-2020 döneminde gerçeğe uygun değer tahminleri ile denetim ücreti arasındaki ilişkiyi ve COVID pandemisinin etkisini araştırmışlardır. Çalışmada regresyon analizi kullanılmıştır. Yapılan çalışmada pandemi döneminde yapılan açıklamaların denetim ücreti

üzerinde etkisi bulunmamasına karşın, ek açıklamalar ile denetim ücreti arasında negatif ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıda yapılan açıklamalara bağlı olarak gerçeğe uygun değer ölçümünün denetim ücreti üzerine olan etkisiyle ilgili aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Seviye 1 girdileriyle ölçülen gerçeğe uygun değer ile denetim ücreti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Seviye 2 veya 3 girdileriyle ölçülen gerçeğe uygun değer ile denetim ücreti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

ARAŞTIRMA VERİSİ VE METODOLOJİ

Örneklem ve Veri Seti Seçimi

Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından 2021 yılında yayınlanan düzenleme ile bağımsız denetim ücretlerinin 01 Ocak 2021 tarihinden itibaren finansal tablo dipnotlarında açıklanmasını zorunlu hale getirmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye'de denetim ücretleri ilk kez 31 Aralık 2021 tarihli finansal tablo ve dipnotlarında karşılaştırmalı olarak (2020 ve 2021 yılları için) açıklanmıştır.

Bu çalışmada kullanılan veriler, 2020-2021 döneminde Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin yıllık faaliyet ve finansal raporlarından toplanmıştır. Bu amaçla Kamuyu Aydınlatma Platformu ve şirketlerin web adresleri kullanılarak veriler temin edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen şirketler ve gözlemlere ilişkin açıklama Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. Örneklem ve Veri Seti

	Şirketler	**Gözlem**
Borsa İstanbul'da kote şirket sayısı*	363	
Eksi: Mali kuruluşlar**	(78)	
	285	**570**
Eksi: Denetim ücretini raporlamayanlar***	(40)	(80)
Eksi: Gerçeğe uygun değer ölçümlerine ilişkin bilgi temin edilemeyenler	(2)	(4)
	243	**486**

* 2020 ve 2021 yıllarında kesintisiz işlem görenler (https://www.kap.org.tr web adresinde yer alan "BIST Şirketleri" listesi)
** Yatırım holdingleri, yatırım ortaklıkları ve diğer
*** 2020 ve 2021 yıllarından biri veya her iki dönemi için denetim ücreti bilgisi yayınlamayan şirketler

Araştırmanın Tasarımı ve Değişkenler

Analize dahil edilen şirketlerin finansal tablo ve dipnotlarıyla faaliyet raporlarından IFRS 13 kapsamında gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklara ilişkin bilgi temin edilmiştir. Analize dahil edilen şirketlerin gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklar ve açıklamalar için kullanılan standartlar şunlardır:

- IFRS 7 “Finansal Araçlar: Açıklamalar” kapsamında finansal araçlar
- IFRS 9 “Finansal Araçlar” kapsamında finansal araçlar (türev ürünler dahil)
- IAS 40 “Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller” kapsamında gerçeğe uygun değer ile ölçülen gayrimenkuller
- IAS 41 “Tarımsal Faaliyetler” kapsamında gerçeğe uygun değer ile ölçülen canlı varlıklar

Bağımlı değişken LNFEE, denetim ücretlerinin doğal logaritmasıdır. Denetim ücreti çalışmamızda bağımlı değişken olarak kullanılmıştır ve Türk Lirası cinsinden denetim ücretlerinin doğal logaritması olarak ölçülmüştür. Çalışmada kullanılan test ve kontrol değişkenleri Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2. Test ve Kontrol Değişkenleri

	Simge	Açıklama	Literatür
Test değişkenleri			
Seviye 1 düzeyinde gerçeğe uygun değer	FVTA1	Seviye 1 ile ölçülen varlıkların toplam varlıklara oranı	Alexeyeva ve Mejia-Likosova (2016); Alharasis vd (2021); Alqatamin ve Ezeani (2021); Bastos vd (2021); Ettredge vd (2014); Goncharov vd (2014); Mehnaz vd (2022); Sangchan vd (2020); Qingyu (2020)
Seviye 2 ve 3 düzeyinde gerçeğe uygun değer	FVTA2_3	Seviye 2 ve 3 ile ölçülen varlıkların toplam varlıklara oranı	Alexeyeva ve Mejia-Likosova (2016); Alharasis vd (2021); Alqatamin ve Ezeani (2021); Bastos vd (2021); Ettredge vd (2014); Goncharov vd (2014); Mehnaz vd (2022); Sangchan vd (2020); Qingyu (2020)
Kontrol değişkenleri			
Şirket risk düzeyi	LEV	Toplam borçların toplam aktife oranı	Alharasis vd (2021); Alqatamin ve Ezeani (2021); Chen vd (2019); Goncharov vd (2014); Hong ve Hwang (2018); Mehnaz vd (2022); Miah (2019); Yao vd (2015)
Aktif karlılık oranı	ROA	Dönem net karının ortalama toplam aktife oranı	Alharasis vd (2021); Bastos vd (2021); Chen vd (2019); Goncharov vd (2014); Hong ve Hwang (2018); Mehnaz vd (2022); Miah (2019)
Şirket büyüklüğü	LNTA	Toplam aktifin doğal logaritması	Alexeyeva ve Mejia-Likosova (2016); Alharasis vd (2021); Alqatamin ve Ezeani (2021); Bastos vd (2021); Chen vd (2019); Ettredge vd (2014); Goncharov vd (2014); Hong ve Hwang (2018); Mehnaz vd (2022); Miah (2019); Sangchan vd (2020); Yao vd (2015)
Yapısal risk	INAR	Ticari alacak ve stokların toplam aktife oranı	Yao vd (2015); Sangchan vd (2020); Miah (2019); Hong ve Hwang (2018); Goncharov vd (2014); Chen vd (2019)
Hisse fiyatındaki değişim	VOLAT	Hisse fiyatının standart sapmasının doğal logaritması	Goncharov vd (2014); Mehnaz vd (2022)
Denetçi türü	BIG4	Kukla değişken (1: Dört Büyük, 0: Diğer)	Alexeyeva ve Mejia-Likosova (2016); Alharasis vd (2021); Alqatamin ve Ezeani (2021); Chen vd (2019); Ettredge vd (2014); Goncharov vd (2014); Mehnaz vd (2022); Miah (2019); Sangchan vd (2020); Yao vd (2015)
Dönem zararı	LOSS	Kukla değişken (1: Zarar, 0: Kar)	Alexeyeva ve Mejia-Likosova (2016); Alharasis vd (2021); Alqatamin ve Ezeani (2021); Bastos vd (2021); Chen vd (2019); Ettredge vd (2014); Goncharov vd (2014); Hong ve Hwang (2018)
Denetçi değişimi	CHAN	Kukla değişken (1: Değişim Var, 0: Yok)	Alharasis vd (2021); Bastos vd (2021); Hong ve Hwang (2018)
Denetçi görüşü	OPIN	Kukla değişken (1: Olumlu Görüş, 0: Diğer)	Alharasis vd (2021); Chen vd (2019); Goncharov vd (2014); Hong ve Hwang (2018); Mehnaz vd (2022); Miah (2019)

Denetim ücreti ile gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklarla ilgili açıklamalar arasındaki ilişkinin testine yönelik oluşturulan ampirik model aşağıda sunulmuştur:

$$LNFEE = \beta0 + \beta1\ FVTA1 + \beta2\ FVTA2_3 + \beta3\ LEV + \beta4\ ROA + \beta5\ LNTA + \beta6\ INAR + \beta7\ VOLAT + \beta8\ BIG4 + \beta9\ LOSS + \beta10\ CHAN + \beta11\ OPIN + \varepsilon$$

Araştırma için toplanan veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Regresyon analizinden önce veri seti içinde uç değer olup olmadığı Standardize Edilmiş Kalıntı (Standardized Residual) değer (-3,29 ile +3,29 arası olması) ve Cook's Distance değer (<1) dikkate alınarak tespit edilmiştir (Terzi vd., 2022: 109). Analize dahil edilen gözlemler içinde uç değer olmadığı tespit edilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tanımlayıcı Bilgiler

Tablo 3'de çalışmanın modelinde kullanılan tüm değişkenlerin tanımlayıcı istatistik bilgileri sunulmaktadır. Denetim ücretinin doğal logaritmasının (LNFEE) ortalaması 12,22; seviye 1 girdileriyle ölçülen (FVTA1) varlıkların ortalaması 0,02; seviye 2 ve 3 ile ölçülen (FVTA2_3) varlıkların ortalaması 0,15'tir.

Tablo 3. Değişkenlere Yönelik Tanımlayıcı Bilgiler

	Minimum	**Maksimum**	**Ortalama**	**Std. Sapma**
LNFEE	9,95	17,26	12,22	1,39
FVTA1	0,00	0,76	0,02	0,07
FVTA2_3	0,00	3,08	0,15	0,31
LEV	0,01	1,46	0,54	0,25
ROA	-0,78	0,72	0,08	0,14
LNTA	15,43	27,65	20,85	2,07
INAR	0,00	0,90	0,32	0,22
VOLAT	-4,95	8,41	0,56	1,70
BIG4	0	1	0,51	0,50
LOSS	0	1	0,20	0,40
CHANG	0	1	0,78	0,42
OPIN	0	1	0,92	0,28

Korelasyon Analizi Bulguları

Tablo 4'te regresyon analizinde yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki Pearson korelasyon katsayıları ve VIF değerleri yer almaktadır. Terzi vd. (2016: 527) yaptıkları çalışmada değişkenler arasında %90'ın üstünde veya Terzi vd. (2022: 109) tarafından yapılan çalışmada VIF değerinin 10'un üzerinde olması halinde çoklu bağlantı sorunu olacağı ifade edilmiştir. Yapılan çalışmada değişkenler arasındaki korelasyon katsayısı veya VIF değerleri belirtilen değerlerin altında yer aldığından çoklu bağlantı sorunu olmadığı görülmüştür.

Tablo 4. Korelasyon ve VIF Değerleri

	VIF	LNFEE	FVTA1	FVTA2_3	LEV	ROA	LNTA	INAR	VOLAT	BIG4	LOSS	CHANG
FVTA1	1,070	0,018										
FVTA2_3	1,220	-0,154**	-0,024									
LEV	1,914	0,240**	-0,159**	-0,248**								
ROA	1,904	-0,049	0,093*	0,022	-0,500**							
LNTA	1,687	0,817**	0,018	-0,165**	0,299**	-0,026						
INAR	1,407	-0,131**	-0,171**	-0,329**	0,291**	0,019	-0,082					
VOLAT	1,086	-0,012	-0,027	-0,046	-0,031	0,073	-0,077	0,071				
BIG4	1,582	0,578**	-0,043	-0,040	0,256**	-0,067	0,546**	-0,042	0,112*			
LOSS	1,708	-0,043	-0,080	0,066	0,341**	-0,604**	-0,063	-0,135**	-0,085	0,010		
CHANG	1,065	0,075	0,062	0,065	-0,012	0,067	0,104*	-0,005	-0,143**	0,105*	0,007	
OPIN	1,073	0,092*	0,053	0,026	-0,051	0,074	0,107*	0,026	-0,017	0,201**	-0,055	0,094*

* %1 düzeyinde anlamlı, ** %5 düzeyinde anlamlı

Bu katsayılara göre denetim ücreti ile en yüksek ilişkinin, şirketlerin aktif büyüklüğü arasındaki pozitif korelasyon olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında denetçinin dört büyük denetim firması olup olması ile denetim ücreti arasında da pozitif korelasyon olduğu görülmüştür.

Regresyon Analizi Bulguları

Tablo 5'te regresyon analizi bulguları yer almaktadır. Çalışmada oluşturulan modelin uyumu nispeten iyidir (düzeltilmiş R kare değeri 0,69). Bu da test değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünü göstermektedir.

Tablo 5. Regresyon Bulguları

	katsayı (β)	t-değeri	p-değeri
Test değişkenleri			
FVTA1	-0,007	-0,061	0,951
FVTA2_3	-0,043	-2,115	0,035**
Kontrol değişkenleri			
LEV	-0,017	-0,662	0,508
ROA	-0,041	-1,161	0,246
LNTA	0,711	21,567	0,000*
INAR	-0,067	-2,755	0,006*
VOLAT	0,020	0,870	0,385
BIG4	0,189	6,125	0,000*
LOSS	-0,026	-0,703	0,483
CHANG	-0,008	-0,275	0,783
OPIN	-0,027	-0,643	0,521
Sabit	2,332	5,167	0,000*
F	100,607		0,000*
R	0,837		
R kare	0,700		
Düzeltilmiş R kare	0,693		
Durbin-Watson	1,902		

* %1 düzeyinde anlamlı, ** %5 düzeyinde anlamlı

Tablo 5 değerlerine göre çalışmanın iki hipotezinden ilki olan H1'in reddedildiği, H2'nin ise kabul edildiği tespit edilmiştir. Buna göre seviye 1 kullanılarak ölçülen varlıklar ile denetim ücreti arasında anlamlı ilişki tespit edilemezken, seviye 2 ve 3'le ölçülen varlıklar ile denetim ücreti arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Seviye 2 ve 3'e göre ölçülen varlıkların denetim ücreti ile anlamlı ilişkisi literatürle uyumludur. Çalışmada seviye 2 ve 3'ün yönü negatif olarak bulunmuştur. Bunun anlamı ise; seviye 2 ve 3'e göre gerçeğe uygun değeri belirlenen varlıkların toplam aktif içindeki payının artması, denetim ücretini düşürmektedir. Türkiye'de gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklar, toplam aktif içindeki payı açısından bakıldığında yatırım amaçlı gayrimenkullerden oluşmaktadır. Bu bulgunun, Goncharov vd. (2014) ve Mehnaz vd. (2022)'ın bulguları ile uyumlu olduğu görülmüştür.

Türkiye'de Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin gayrimenkullerinin gerçeğe uygun değerinin tespiti için Sermaye Piyasası Kurulu tarafından düzenleme yapılmıştır. Buna göre Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yetkilendirilmiş gayrimenkul değerleme uzmanları tarafından değerleme standartlarına uygun olarak değer tespitinin yapılması gerekmektedir. Bundan dolayı gayrimenkullerin gerçeğe uygun değerinin tespitinde uzman ve yetkili kişilerin kullanılması, gerçeğe uygun değerin içerdiği tahmin ve varsayımların denetiminde ortaya çıkan riski azalttığı söylenebilir.

Ayrıca kontrol değişkenlerinden şirket büyüklüğü (LNTA), yapısal risk (INAR) ve denetimi yürüten şirketin dört büyük denetim firması (BIG4) olup olması ile denetim ücreti arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Buna göre bu değişkenlerin artması halinde denetim ücreti de artmaktadır. Bu bulgular literatürle uyumludur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin finansal tablo açıklamalarında yer alan gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklar ile denetim ücreti arasındaki ilişkinin araştırılmasıdır. Bu amaçla Borsa İstanbul'da işlem gören ve verilerine ulaşılabilen 243 şirket analize dahil edilmiştir. Çalışmada gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıkların (seviye 1 ile seviye 2 ve 3) denetim ücreti arasındaki ilişkinin testi için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

Türkiye'de gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklar ile denetim ücreti arasındaki ilişkinin tespitine yönelik ampirik çalışmanın olmaması, bu çalışmanın temel motivasyon kaynağıdır. Bunun en önemli nedeni Türkiye'de denetim ücretlerinin 31 Aralık 2021 tarihli finansal tablo dipnotlarında açıklanmaya başlamasıdır.

Bu çalışmada seviye 1 düzeyinde girdiler kullanılarak gerçeğe uygun değeri belirlenen varlıklar ile denetim ücreti arasında anlamlı ilişki tespit edilmezken, seviye 2 ve 3'le belirlenen varlıklar ile denetim ücreti arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye'de halka açık şirketler üzerinde yapılan bu çalışmada, şirketlerin gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıklarının denetim ücreti ile negatif yönlü ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu tespite göre gerçeğe uygun değerle ölçülen varlıkların payının artmasının denetim ücreti üzerinde azaltıcı etkisi olduğu görülmüştür. Bunun en

önemli nedeni ise, Türkiye'deki düzenleyici kuruluşların gayrimenkullere ilişkin gerçeğe uygun değer tespitinin yetkili ve lisanslı kişiler tarafından belirlenmesinin zorunlu hale getirilmesidir.

Yapılan bu çalışmada tespit edilen bulguların düzenleyici kuruluşlar, şirketler ve denetçiler için yararlı olacağı değerlendirilmektedir. Özellikle gerçeğe uygun değerle raporlama yapanların denetim ücretinin belirlenmesi konusunda rehberlik yapabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında çalışma bulgularından denetim ücretinin belirleyicilerine ilişkin açıklamalar olduğundan, denetim ücretinin belirlenmesi konusunda da rehberlik yapabilecektir.

KAYNAKÇA

Alexeyeva1, I. ve Mejia-Likosova, M. (2016). The impact of fair value measurement on audit fees: Evidence from financial institutions in 24 European countries. *International Journal of Auditing*, 20, 255-266. https://doi.org/10.1111/ijau.12075

Alharasis, E.E., Clark, C. ve Prokofieva, M. (2021). External audit fees and fair value disclosures among Jordanian listed companies: Does the type of corporate industry matter?. *Asian Journal of Business and Accounting*, 14(2), 69-100. https://doi.org/10.22452/ajba.vol14no2.3

Alqatamin, R.M. ve Ezeani, E. (2021). The impact of fair value estimates on audit fees: Evidence from the financial sector in Jordan. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 11(2), 176-193. https://doi.org/10.1108/JAEE-09-2019-0184

Bastos, E.V.P., Holtz, L. ve Santos, O.M. (2021). Fair value measurement and its impact on audit fees: Evidence in the Brazilian market. *Revista Ambiente Contábil*, 13(2), 80-99. https://doi.org/10.21680/2176-9036.2021v13n2ID25719

Bell, T.B. ve Griffin, J.B. (2012). Commentary on auditing high-uncertainty fair value estimates. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(1), 147-155.

https://doi.org/10.2308/ajpt-10172

Cannon, N. H. ve Bedard, J. C. (2017). Auditing challenging fair value measurements: Evidence from the field. *The Accounting Review*, 92(4), 81-114.

https://doi.org/10.2308/accr-51569

Chen, V.Y.S., Keung, E.C. ve Lin, I.M. (2019). Disclosure of fair value measurement in goodwill impairment test and audit fees. *Journal of Contemporary Accounting and Economics*, 15, 1-21. https://doi.org/10.1016/j.jcae.2019.100160

Christensen, B.E., Glover, S.M. ve Wood, D.A. (2012). Extreme estimation uncertainty in fair value estimates: Implications for audit assurance. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(1), 127-146. https://doi.org/10.2308/ajpt-10191

Erickson, M.J., Goldman, N.C. ve Stekelberg, J. (2016). The cost of compliance: FIN 48 and audit fees. *The Journal of The American Taxation Association*, 38(2), 67-85. https://doi.org/10.2308/atax-51323

Ettredge, M.L., Xu, Y. ve Yi, H.S. (2014). Fair value measurements and audit fees: Evidence from the banking industry. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(3), 33-58. https://doi.org/10.2308/ajpt-50701

Goncharov, I., Riedl, E.J. ve Sellhorn, T. (2014). Fair value and audit fees. *Review of Accounting Studies*, 19, 210-241. https://doi.org/10.1007/s11142-013-9248-5

Honga, P.K. ve Hwang, S. (2018). Fair value disclosure of pension plan assets and audit fees. *Advances in Accounting*, 41, 88-96. https://doi.org/10.1016/j.adiac.2018.01.002

Lai, K.M.Y., Srinidhi, B., Gul, F.A. ve Tsui, J.S.L. (2017). Board gender diversity, auditor fees, and auditor choice. *Contemporary Accounting Research*, 34(3), 1681-1714. https://doi.org/10.1111/1911-3846.12313

Mehnaz, L., Rahman, A. ve Kabir, H. (2022). Relevance of supplementary fair value disclosures under market uncertainty: Effects on audit fees and investors' pricing. *Managerial Auditing Journal*, 37(7), 819-849.

https://doi.org/10.1108/MAJ-07-2021-3263

Miah, M.S. (2019). Fair value, management discretion, and audit fees: An empirical analysis. *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, 30, 82-91. https://doi.org/10.1002/jcaf.22385

Parlakkaya, R. ve Çetin, H. (2010). Gerçeğe uygun değer muhasebesi finansal krizlerin sebebi mi yoksa habercisi mi?. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 3(2), 75-86.

Sangchan, P., Habib, A., Jiang, H. ve Bhuiyan, M.B.U. (2020). Fair value exposure, changes in fair value and audit fees: Evidence from the Australian real estate industry. *Australian Accounting Review*, 30(93), 123-143.

https://doi.org/10.1111/auar.12299

Simunic, D.A. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of Accounting Research*, 18(1), 161-190.

https://doi.org/10.2307/2490397

Song, C.J., Thomas, W.B. ve Yi, H. (2010). Value relevance of FAS No. 157 fair value hierarchy information and the impact of corporate governance mechanisms. *The Accounting Review*, 85(4), 1375-1410.

https://doi.org/10.2308/accr.2010.85.4.1375

Sapkauskiene, A. ve Orlovskij, S. (2017). The usefulness of fair value estimates for financial decision making - a literature review. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowosci*, 93(149), 163-173. http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0010.3195

Terzi, S., Atmaca, M. ve Öktem, B. (2016). İşletmenin sürekliliği varsayımının değerlendirilmesi: Borsa İstanbul (BİST) sınaî endeksi örneği, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(45), 515-535. https://doi.org/10.14783/od.v12i45.1000020024

Terzi, S. ve Kıymetli Şen, İ. (2010). Gerçeğe uygun değer muhasebesi ve finansal kriz, *Dayanışma Dergisi*, 110: 7-20.

Terzi, S., Kıymetli Şen, İ. ve Özkan, Ö. (2022). Denetim kalitesi ile denetim ücreti arasındaki ilişki: Türkiye'ye ilişkin bulgular, *Mali Çözüm Dergisi*, 32(172), 103-116.

Türel, A., Yılmaz, F. ve Özveren, C. (2022). Türkiye'de bağımsız denetim ücretlerinin analizi, *Mali Çözüm Dergisi*, 32(172), 45-82.

Yao, D.F., Percy, M. ve Hu, F. (2015). Fair value accounting for non-current assets and audit fees: Evidence from Australian companies. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 11, 31-45.

https://doi.org/10.1016/j.jcae.2014.12.003

Qingyu, Z. (2020). Fair value hierarchy and audit fees: an empirical analysis based on the listed banks in China. *E3S Web of Conferences*, 214, EBLDM 2020.

https://doi.org/10.1051/e3sconf/202021402022